

Az igekötők produktív kapcsolódási mintái

Kalivoda Ágnes

Budapest, 2020. január 31.

Bevezetés

A **kapcsolódási minta** megmutatja, hogy egy igekötő

- milyen jelentéseiben milyen igecsoport tagjaihoz járulhat
- milyen hatással van az igei vonzatkeretre

A minták leírásában szerepet kapott a morfológia, szintaxis, szemantika – és a fonológia is!

Kiinduló adat:

- 21 038 hapax a PrevLex táblázatból (Kalivoda 2019)
- pl. *lehercegnőz, elmekdonálcosodik, bezombul, ...*
- ezek jellemzően produktív szóalkotás eredményei

Az igealkotás produktív esetei

Névszó + igeképző

képző	jelentés	példák	db
-Vz(ik) -Vl	N-hez kötődöt csinál	<i>doktoroz, kávézik</i> <i>falfirkál, offtopikol</i>	2606 575
-(s)Odik -(s)Ul	N-né változik	<i>babásodik, jegesedik</i> <i>halkul, szelídül</i>	650 214
-(V)(s)ít	N-né változtat	<i>bénít, felhőkarcólósít</i>	428
-(s)kOdik	N-ként viselkedik	<i>flegmáskodik, trollkodik</i>	181

Ige + igeképző

képző	funkció	példák	db
-(t)At	műveltető	<i>kocsikáztat, oszlat</i>	1028
-Ódik	mediális	<i>duplázódik, hekkelődik</i>	839
-(O)gAt	gyakorító	<i>hintáztat, fuvintgat</i>	184
-(t)Atik	passzivizáló	<i>doboltatik, aranyoztatik</i>	39

Sok nem produktív, de paradigmába illeszkedő képző:
(Ladányi 2007)

tép-eget mellett *tép-ked* *tép-del* *tép-des*
tűz-öget mellett *tűz-köd* *tűz-del* *tűz-dös*

Hangzásséma

- nemcsak a végződés kötött, hanem a fonológiai szerkezet is (Benő és Szilágyi N. 2015)
- a létrejövő ige jelentése nagyrészt megjósolható:
 - csattog, zötyög* ismétlődve, nem túl intenzíven (teszi X)
 - csattan, zöttyen* egyszer, intenzíven (teszi X)
 - csattant, zöttyent* egyszer, intenzíven (teszi Y X-szel)
 - csattint, zöttyint* egyszer, nem túl intenzíven (teszi Y X-szel)
- nem elhanyagolható: az igekötős igei hapaxok **9,4%**-a

Példa: -Og végű hangzássémák (részlet)

általános séma	példák	db
(C)(C)VC:Og	<i>battyog, hümmög, billeg</i>	62
(C)(C)VCOg	<i>krárog, büfög, lifeg</i>	59
(C)(C)VCCOg	<i>harsog, csámcsog, prüntyög</i>	13
(C)(C)V(C)CVrOg	<i>kacsmarog, csavarog, szivárog</i>	6
(C)(C)V(C)CVlOg	<i>andalog, sandalog, oldalog</i>	5
(C)(C)V(C)CV/j/Og	<i>kóvályog, nyavalyog, vihajog</i>	4

PrevCons: Igekötős szerkezetek táblázata

a Mazsola (Sass 2011) mintájára

Miből áll?

1-8. oszlopok:

	az oszlop tartalma	példa (<i>elcsipszez</i>)
1	ID	7706
2	igekötő	<i>el</i>
3	igelemma	<i>csipszez</i>
4	vonzatkeret	-t
5	az igekötő produktivitása	0.0951
6	az igekötő hapaxainak száma	2005
7	a szóképzés bázisának típusa	N
8	a képző/hangzásséma típusa	-Vz(ik)

Miből áll?

9-14. oszlopok:

	az oszlop tartalma	példa (<i>elcsipszez</i>)
9	stílusregiszter	személyes
10	régió	magyarországi
11	word2vec klaszter	109
12	kézi klaszter	mi:konkrét
13	tagmondat	<i>meg elcsipszezem , Én sajnálom a pénzt virágföldre ,</i>
14	teljes mondat	<i><ncl> inkább elsörözöm <ncl> meg elcsipszezem , <ncl> így tőletek kérek segítséget .</i>

Mire jó?

- ‘igekötő – képző – vonzatkeret’ hármasok lekérése a konkrét igék kihagyásával
- pl. az *el* mellett milyen *névszó* → *ige* képzők és vonzatok jelennek meg legtöbbször?

igekötő	képző	vonzatkeret	db
<i>el</i>	-(s)Odik		196
<i>el</i>	-Vz(ik)	-t	107
<i>el</i>	-(V)(s)ít	-t	72
<i>el</i>	-Vz(ik)		69
<i>el</i>	-(s)Ul		41

Mire jó?

- Milyen igéket jellemez az 'el-N-(s)Odik' szerkezet?

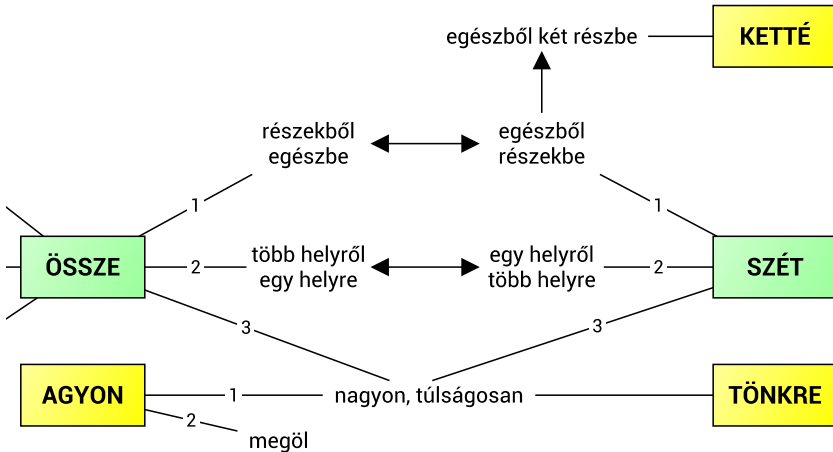
C	el-N-(s)Odik	tagmondat
1	<i>elemdéefesedik</i>	és elemdéefesedett .
2	<i>elbalosodik</i>	ha teljesen elbalosodna ez a fórum .
2	<i>elliberálisodik</i>	ugyanis reménytelenül elliberálisodtak ,
2	<i>elpártosodik</i>	s elpártosodott ,
3	<i>elordasodik</i>	és elordasodik az ő hazája .
3	<i>elsimicskásodik</i>	Mielőtt még teljesen elsimicskásodnánk
6	<i>eltőkésedik</i>	ha a volt elvtársak eltőkésednek ,
7	<i>elmagyarodik</i>	Óhatatlanul elmagyarodott ,

Az igekötők szemantikája a PrevCons alapján

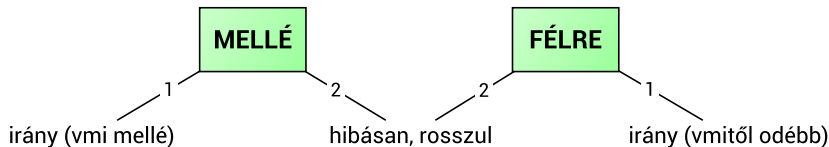
Az igekötők poliszémiája

- a PrevCons-ban a főbb jelentések elválnak a különböző vonzatkeretek, automatikus igei klaszterek mentén
- 1. nehézség: az aktuális jelentés kontextusfüggő
 - (a) reggeljét befejezve nyakkendőjét **letejezte**
 - (b) amit a hozzáértők simán **lespagettiznének**, hiszen ránézésre egyszerű paradicsomos tésztának látszik
- 2. nehézség: az igekötők tömörítő képessége
 - (c) A kisfiú **hazapityeregte** magát.
- cél: a jelentések rendszere egy ontológiában

Részlet az ontológiából

Az egyes jelentések példamondatai

mellé₂

- (a) A zárat valaki figyelmetlenül vagy sietségében **mellécsukta**.
- (b) Ha nagyon "**mellétanácsoltam**", bocsássa meg nekem.

félre₂

- (c) Ha sminkel, ellenőrizze, nehogy **félrealapozza** magát, [...]
- (d) [...] hogy ezeket a csontokat bizony **félrehatározták**.

Az eredmények összefoglalása

- leltár az igealkotás produktív eseteiről (gyakoriságokkal)
→ az emMorph lexikonjának bővítése és javítása
- PrevCons: kutatóeszköz igekötős szerkezetek vizsgálatához
<https://github.com/kagnes/prevcons>
- egy igekötő-ontológia vázlata

kalivoda.agnes@nytud.hu

Hivatkozások

Benő, A. és Szilágyi N., S. (2015): Hangzásséma és motiváltság a hangutánzó és hangulatfestő igéink körében. In Kádár, E. és Szilágyi N., S. (szerk.): Motiváltság és nyelvi ikonicitás, Kolozsvár, Erdélyi Múzeum-Egyesület (EME).

Kalivoda, Á. (2019): Véges erőforrás végtelen sok igekötős igére. In Berend, G., et al. (szerk.): MSZNY 2019, Szeged, Szegedi Tudományegyetem Informatikai Tanszékcsoport.

Ladányi, M. (2007): Produktivitás és analógia a szóképzésben: elvek és esetek. Budapest, Tinta Könyvkiadó.

Sass, B. (2011): Igei szerkezetek gyakorisági szótára – egy automatikus lexikai kinyerő eljárás és alkalmazása. PhD értekezés. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem.